

5. SUUNNITELMAT OPPILAIDEN SUOJAAMISEKSI VÄKIVALLALTA, KIUSAAMISELTA JA HÄIRINNÄLTÄ SEKÄ KRIISISUUNNITELMA

5.1 Suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä

Jokaisella oppilaalla on oikeus turvalliseen oppimisympäristöön (Pol 29 §). Lainsäädäntö velvoittaa monipuolisesti puuttumaan eri poikkeamatilanteisiin kuten konflikteihin, kiusaamiseen, häirintään sekä rikollisiin tekoihin ja väkivaltaan. Myös suunnitelmissa linjataan lakeihin perustuvasta oikeudesta turvallisuuteen. Lakeja ja suunnitelmia, jotka muun muassa säättävät velvoitteista ja oikeuksista:

Lakeja:

- Perustuslaki
- Laki lapsen oikeuksista
- Perusopetuslaki (628/1998), lukiolaki (629/1998) ja laki ammatillisesta koulutuksesta (531/2017)
- Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013)
- Terveystieteidenhuoltolaki (1326/2019)
- Sosiaalihuoltolaki
- Lastensuojelulaki
- Laki kunnallisesta viranhaltijasta (304/2003), valtion virkamieslaki (750/1994) ja työsopimuslaki (55/2001)
- rikoslaki

Suunnitelmia:

- opetussuunnitelmat
- opiskeluhoitosuunnitelma
- suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi kiusaamiselta, väkivallalta ja häirinnältä
- kriisisuunnitelma
- opetuksen järjestäjän tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma
- lukuvuosisuunnitelmat

Turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistäminen on yksi keskeisistä Opetuspalveluiden toimintakulttuurin kehittämisen sisältöalueista. Tavoitteena on turvallinen ja hyvinvoiva koulu yhteisö. Keskeisenä tavoitteena on edistää positiivisen turvallisuusasenteen muodostumista ja turvallisuustietoisuuden vahvistumista sekä oppilailla että henkilöstöllä. Hyvään turvallisuuskulttuuriin kuuluu oikeat arvot, riittävästi tietoa ja taitoa sekä käytännön tekoja ja toimia. Turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistämiseksi työtä tehdään yhdessä kunnan sisäisten, hyvinvointialueen ja muiden sisäisten ja ulkoisten yhteistyötahojen kanssa.

Oppilailla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön, johon kuuluu fyysinen, psyykinen, sosiaalinen ja pedagoginen turvallisuus. Fyysinen turvallisuus syntyy turvallisesta ja terveellisestä ympäristöstä. Turvalliset rakennukset, rakenteet, kalusteet ja laitteet sekä turvallinen lähiympäristö ovat osa fyysistä turvallisuutta. Sosiaaliseen turvallisuuteen kuuluu jokaisen ihmisen perustarve kuulua joukkoon ja olla osa yhteisöä. Siihen kuuluvat myös osallisuuteen, osallistumiseen ja vuorovaikutukseen liittyvät asiat. Lapsella, oppilaalla ja opiskelijalla on oikeus kasvaa psyykkisesti turvallisessa ympäristössä, jossa luotettavalta aikuiselta saa tarvittaessa tukea ja omia tunteita voi ilmaista avoimesti. Pedagoginen turvallisuus muodostuu turvallisesta kasvu- ja oppimisympäristöstä,

lapsien ja aikuisten välisistä verkostoista sekä kannustavasta ja tukevasta ohjauksesta. Yhteisöllisyys ja yhteen kuuluvuuden tunne vahvistavat kouluun kiinnittymisen lisäksi kiusaamisen vastaista toimintakulttuuria. Yhteisön jäsenet jakavat ajatuksen kiusaamisen 0-toleranssista ja tuomitsevat kiusaamisen, yhteisön jäsenet tuntevat toisensa, mikä nostaa kynnystä kiusata sekä jokainen kokee olevansa arvokas yhteisönsä jäsen, mikä vahvistaa...

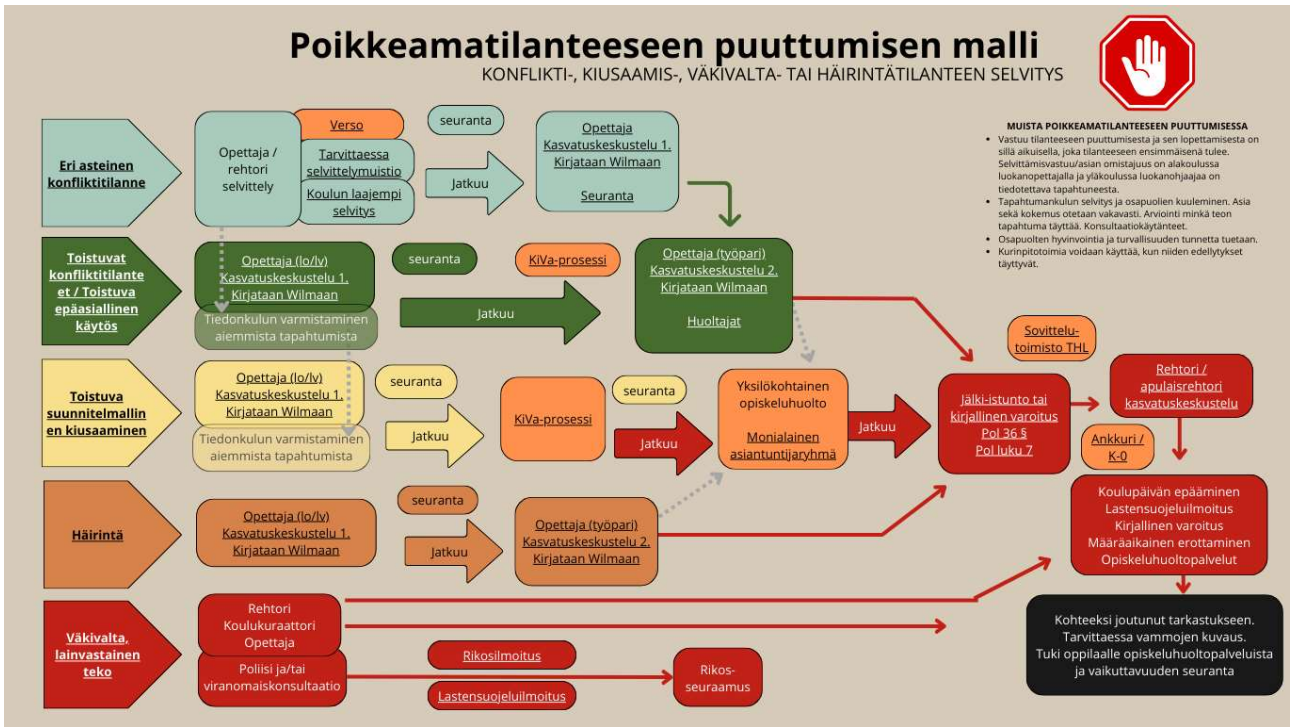
Opettajan rooli kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän vastaisessa työssä on etenkin:

- tuomita kiusaaminen, väkivalta ja häirintä sekä omassa luokassa että yhteisönä ja sanoittaa sitä oppilaille systemaattisesti
- rakentaa luottamussuhdetta oppilaisiin kiusaamisesta kertomisen kynnyksen madaltamiseksi
- vaikuttaa asenteisiin ja luoda oppimistilanteita, joissa kiusaamistilanteiden välttämistä ja selvittämistä voidaan harjoitella
- puuttua kaikkiin tilanteisiin systemaattisesti
- kuunnella ja kohdata oppilaita. Kiusaamistilanteesta kerrottaessa ottaa tilanne ja oppilaan kokemus vakavasti
- sekä tukea ja luoda tukevia toimia kiusaamista kokeneelle

Pedagogiseen turvallisuuteen liittyy olennaisesti myös monilukutaito, erityisesti kriittinen digilukutaito, johon kuuluu roolin ottaminen vastuullisena digikansalaisena. Digilukutaitoiset oppilaat oppivat ilmiantamaan haitallista sisältöä ja toimimaan rakentavasti verkkoyhteisöissä. Monilukutaitoon puolestaan liittyy myös kielitietoinen opetustapa, mikä lisää pedagogista turvallisuutta, koska siinä kaikkien oppilaiden kielelliset ja kulttuuriset taustat nähdään resurssina ja vahvuutena. Kielitietoisessa luokassa oppilaat oppivat ilmaisemaan itseään ilman pelkoa kielellisistä virheistä ja ymmärtämään toisiaan erilaisista kieli- ja kulttuuritaustoista huolimatta.

Koulut harjoittelevat säännöllisesti eri turvallisuuden poikkeamatilanteita. Erilaisia kriisi- ja ongelmatilanteita varten laadittavat suunnitelmat ovat osa oppilaitosten jokapäiväistä turvallisuuskulttuuria ja toiminnan jatkuvuuden turvaamista myös poikkeuksellisissa tilanteissa.

Yksittäisten oppilaiden välisten poikkeamatilanteiden varalle ja niiden systemaattiseen selvittämiseen on laadittu Poikkeamatilanteeseen puuttumisen malli. Mallissa kuvataan eri poikkeamatilanteita ja niiden selvittämisen etenemistä. Erilaisia poikkeamatilanteita on tärkeä tunnistaa, jotta niihin voidaan puuttua. Suunnitelmallinen ja systemaattinen puuttuminen yhtenäisin toimin tuottaa tilanteiden selvittämisen lisäksi monialaisen yhteistyön vahvistumista sekä viestimistä oppilaille kiusaamisen vastaisesta toimintakulttuurista, yhtenäisestä linjasta ja yhdenvertaisesta kohtelusta. Poikkeamatilanteeseen puuttumisen malli käydään läpi koulun henkilöstön kanssa rehtorin johdolla lukuvuosittain. Lisäksi siitä tiedotetaan huoltajia ja oppilaita säännöllisesti.

Kuva 1. Poikkeamatilanteeseen puuttumisen malli (2024)

5.1.1 Suunnitelmien valmistelu on monialainen ja jatkuva työprosessi.

Oppilaiden, opiskelijoiden ja yhteisön hyvinvoinnista ja turvallisuudesta huolehtiminen on kaikkien kouluyhteisön aikuisten tehtävä. Se on opiskeluhoitolain mukaista yhteisöllistä opiskeluhoitoa, jota linjataan opetussuunnitelmissa. Kiusaamisen vastaisen työn ydin on ennaltaehkäisevässä ja ennakoivassa työssä. Mäntsälässä tätä työtä tehdään monipuolisesti niin koulun sisäisesti kuin yhteistyökumppaneiden kanssa. Näitä toimia ovat muun muassa:

Oppilaiden osallistaminen	Yhteistyö kotien kanssa	Toiminta	Yhteistyö sidosryhmien kanssa
<ul style="list-style-type: none"> • oppilaskuntatoiminta • tukioppilastoiminta • Verso eli vertaissovittelu • kummioppilastoiminta • 	<ul style="list-style-type: none"> • kodin ja koulun yhteistyö, vanhempainillat, tapahtumat • vanhempainyhdistys • kodin tuki → tietoisuuden lisääminen, palveluohjaus 	<ul style="list-style-type: none"> • ryhmäyttäminen • yhteisöllinen opiskeluhoito • kerhotoiminta • KiVa-oppitunnit • MAPA • ProKoulu • laillisuuskasvatus • kouluvalmentajatyö • tunne- ja vuorovaikutustaitojen opettaminen • tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyö • positiivinen palaute • Kriittinen (digi)lukutaito 	<ul style="list-style-type: none"> • palveluohjaus • nuorisotyö koulussa • Someturva • opiskeluhoitopalvelut • Messii-mallit • kouluvierailut: ankkuri, poliisi, nuorisosema, sovittelu-toimisto

		• Kielitietoinen koulun toimintakulttuuri	
--	--	---	--

Suunnitelmien keskeinen tehtävä on suojata oppilaita. Opettajat ovat avainasemassa erityisesti eri tilanteiden varhaisessa tunnistamisessa ja ennalta ehkäisevän työn toteutuksessa osana opetusta ja arkea. Varhainen tunnistaminen ja puuttuminen ehkäisee tilanteiden kehittymistä esimerkiksi yksittäisestä konfliktista kiusaamiseksi tai kiusaamisesta tai konfliktista juontavaan koston kierteeseen. Osa epätoivotusta käyttäytymisestä, esimerkiksi häirinnästä tapahtuu koulun ulkopuolella. Tästä syystä yhteistyö nuorisotyön kanssa on merkittävää ja huoltajilla on tärkeä rooli lapsen ja nuoren suojaamisessa koulun ulkopuolisissa kasvuympäristöissä. Huoltajien roolin vahvistamisessa edellytyksenä on osallistava ja laadukas kodin ja koulun välinen yhteistyö. Opiskeluhoollon palvelut tarjoavat asiantuntemustaan suunnitelmien sisältöön ja toimeenpanoon, antavat yksilöllistä tukea oppilaille ja opiskelijoille sekä ohjaavat tarvittaessa koulun ulkopuolisten palvelujen piiriin. Yhteisöllisten toimintatapojen kehittämisessä teemme paikallista sidosryhmäyhteistyötä hyvinvointialueen eri lasten ja nuorten kanssa toimivien toimijoiden, nuorisotyön, poliisin, järjestöjen yms. kanssa. Yhteistyötä tehdään sekä opetuksen järjestäjän tasolla että koulun tasolla. Valmistelutyöhön osallistuvat ovat luontevia yhteistyökumppaneita myös suunnitelman toteutuksessa.

Oppilaitoksen henkilöstöllä on ensisijainen vastuu yhteisön hyvinvoinnista

Kaikkien oppilaitoksessa opiskelijoiden kanssa työskentelevien sekä opiskeluhoolltopalveluista vastaavien on tehtävissään edistettävä

- Opiskelijoiden ja yhteisön hyvinvointia sekä
- Yhteistyötä kotien kanssa.

Hyvinvoinnin edistäminen tarkoittaa velvollisuutta ennaltaehkäisevään työhön sekä velvollisuutta puuttua havaitsemiinsa häirintä- ja ongelmatilanteisiin.

5.1.2 Turvallisuustyön organisointi ja johtaminen

Tulosalueen turvallisuustyötä johtaa opetuspäällikkö. Suunnitelmakokonaisuuden kehittämistyötä toteutetaan yhteistyössä opetuspalveluiden turvallisuuskoordinaattorin ja turvallisuustyöryhmän kanssa. Yhteistyössä huomioidaan sekä ulkoiset että sisäiset sidosryhmät. Koululla tulee olla sen toiminnasta vastaava rehtori (Pol 37§). Rehtori toimii koulun turvallisuusjohtajana. Rehtori vastaa henkilöstön ja oppilaiden turvallisuuskansion koulukohtaisista sisällöistä. Mäntsälän kunnan jokaisella koululla on koulun henkilökunnasta nimetty turvallisuusvastaava. Turvallisuusvastaava muun muassa päivittää koulukohtaisen turvallisuuskansion sisältöjä.

Koululla toimii, koulun koon mukaan myös turvallisuusryhmä, johon kuuluvat turvallisuusjohtaja (rehtori), turvallisuusvastaava sekä henkilöstön jäsen/jäseniä. Turvallisuusryhmän tehtävänä on tukea ja edistää koulun turvallisuustoiminnan suunnittelua, harjoittelua, arviointia ja kehittämistä. Koulun yhteisöllinen opiskeluhoolltoryhmä toimii tarvittaessa koulun kriisiryhmänä.

Rehtori vastaa viime kädessä johtamansa oppilaitoksen opiskeluympäristön turvallisuudesta. Vastuu edellyttää henkilöstön ohjausta ja valvontaa sekä havaittuihin epäkohtiin ja rikkeisiin puuttumista.

Ennaltaehkäisy. Rehtori varmistaa, että

- Kaikki säännöksissä ja määräyksissä edellytetyt oppilaitostasoiset suunnitelmat on tehty.
- Oppilaitoskohtainen opiskeluhoitoryhmä on asetettu.
- Kouluyhteisön- ja opiskeluympäristön terveellisyys ja turvallisuus tarkastetaan monialaisesti, niitä seurataan ja niistä raportoidaan.
- Henkilöstölle annetaan tarvittavat ohjeet poikkeamatilanteiden tunnistamiseksi sekä niihin puuttumiseksi ja niihin liittyviksi ilmoitusmenettelyiksi.
- Opiskelijoille ja huoltajille tiedotetaan, miten poikkeamatilanteisiin puututaan ja kenelle voi ilmoittaa, mikäli tilanteita ilmenee (mahdollinen yhteyshenkilö/-henkilöt).

Opettaja antaa opetussuunnitelman mukaista opetusta, kasvatusta ja ohjausta. Opettaja vastaa opetusryhmänsä turvallisuudesta ja hyvinvoinnista sekä osaltaan kouluyhteisön hyvinvoinnista.

Ennaltaehkäisy. Opettaja:

- perehtyy opetuksen järjestäjän opiskeluhoitosuunnitelmaan ja osallistuu oppilaitoskohtaisen opiskeluhoitoryhmän työskentelyyn.
- seuraa opiskelijan yksilöllistä hyvinvointia ja oppimista sekä havainnoi muutoksia.
- on kiinnostunut opiskelijan kuulumisista ja keskustelee hänen kanssaan huolesta kahden kesken.
- on tarvittaessa yhteydessä alaikäisen opiskelijan kotiin.

Mäntsälän perusopetuksen ja lukiokoulutuksen turvallisuuskansio täydentää opiskeluhoiton suunnitelmaa ja sen liitteenä olevia suunnitelmia. Turvallisuuskansion avulla edistetään suunnitelmien käytettävyyttä (erillinen suunnitelmakokonaisuus).

Turvallisuuskansiorakenne on nelitasoinen:

1. opetustoimen johdon turvallisuuskansio (rehtorit ja opetuspäällikkö, käytössä 1.8.2023 lukien)
2. yksikön johdon turvallisuuskansio (muokataan, käyttöönotto lv. 2023-2024 aikana)
3. henkilöstön turvallisuuskansio (käyttöönotto lv. 2023-2024 alussa)
4. oppilaiden turvallisuuskansio (käyttöönotto kevätkauden 2024 aikana)

Jokaisella koulussa työskentelevällä henkilöllä on käytössään turvallisuuskansio, jota täydennetään tai kehitetään jatkuvasti. Kansio pitää sisällään ohjeistuksia, joissa kuvataan kriisitilanteiden ja poikkeamatilanteiden ehkäisyä, niihin varautumista ja toimintatapoja kriisitilanteissa sekä toimintavalmiuksien harjoittelua. Lisäksi tässä suunnitelmassa kuvataan tämän kokonaisuuden johtamisen periaatteet, yhteistyö sekä työn- ja vastuunjako. ja sisäisen ja ulkoisen viestinnän sekä opetuksen järjestäjän ja koulun välisen tiedottamisen periaatteet. Turvallisuuskansioon sisältyvällä (2024) Kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän vastainen työ Mäntsälässä -sivustolla on pyritty keskittämään kaikki oleellinen tieto koulujen, rehtoreiden ja toimijoiden työn tueksi. Kansio sisältää myös kasvatuskeskusteluja ja kurinpitomenettelytapoja koskevan ohjeistuksen. Turvallisuuskansio ja sen sisältävä Kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän vastainen työ Mäntsälässä - sivusto toimii osaltaan myös perehdytys- ja koulutusmateriaalina.

Opetuksen järjestäjällä on tämän suunnitelman lisäksi opetuksen järjestäjän tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma. Suunnitelmassa on kirjattuna muun muassa opetuksen järjestäjän tavoitteet tasa-arvotyölle. Jokaisella koululla on käytössään suunnitelman pohjalta toiminnallinen

tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma. Suunnitelmassa kuvataan koulun konkreetteja toimenpiteitä tavoitteiden saavuttamiseksi. Suunnitelmat koskevat sekä oppilaiden keskinäisiä että oppilaiden ja aikuisten välisiä vuorovaikutussuhteita koulussa.

Kriisisuunnitelmassa kuvataan toimintamallit erilaisten kriisien varalle opetuksen järjestäjän ja koulun tasolla. Kriisisuunnitelma on opiskeluhoitosuunnitelman liite.

Koulun yhteisöllinen opiskeluhoitoryhmä (OHL 14§) vastaa oppilaitoksen opiskeluhoillon suunnittelusta, kehittämisestä, toteuttamisesta ja arvioinnista. Opiskeluhoitoryhmän työn kohteena on ryhmä, luokka, yhteisö ja opiskeluympäristö. Ryhmässä asioita käsitellään yleisellä ja yhteisöllisellä tasolla.

- Suunnittelee ja koordinoi oppilaitoksen hyvinvointityötä
- Kokoo yhteisön hyvinvointia koskevaa tietoa eri lähteistä ml. seksuaalisen häirinnän esiintyvyys.
- Seuraa ja arvioi yhteisön ja ryhmien hyvinvoinnin tilaa sekä yhteisöllisen hyvinvointityön vaikuttavuutta.
- Tiedottaa opiskeluhoillosta, sen toimintatavoista ja käytänteistä opiskelijoille, huoltajille, oppilaitoksen henkilöstölle ja yhteistyökumppaneille.

5.1.3 Yhteistyö ja konsultaatio

Oppilaiden hyvinvoinnin vahvistaminen sekä poikkeamatilanteiden selvittäminen on yhteinen asia. Tässä tarvitaan niin koulun sisäistä yhteistyötä kuin koulun ja opetuksen järjestäjän yhteistyötahojen kanssa tehtävää pohdintaa ja työtä.

Palveluohjaus on osa yhteistyötä ja yhteisen työn käytänteitä. Palveluohjauksen avulla niin lapsi tai nuori ja/tai perhe voi saada oikea-aikaisempaa sekä varhaisempaa tukea. Esimerkiksi oppilaiden ohjautuminen koulun henkilöstön kautta esimerkiksi harrastuksen pariin tai nuorisotilalle ehkäisee yksinäisyyden tunnetta ja tukee hyvinvointia sekä koulunkäyntiä.

Poikkeamatilanteiden ennaltaehkäisemiseksi on tärkeää tehdä tiivistä yhteistyötä esimerkiksi kouluvierailujen ja sitä kautta sekä henkilöstön että oppilaiden ja huoltajien tietoisuuden lisäämiseksi. Myös oikea-aikainen ja varhainen palveluohjaus eri tuki- ja vapaa-ajan palveluiden piiriin voi tuoda suojaavia tekijöitä.

Eri poikkeamatilanteisiin puuttumisen kannalta merkittävää on monipuoliset konsultaatiokäytännöt, jotta tilanteen edistämistä voidaan tarkastella monialaisesti yhdessä sekä pohtia tilanteen selvittämisen ja ratkaisemisen edistämisen kannalta mahdollisia yhteistyön muotoja.

Konsultaatio- ja yhteistyökäytänteitä on kuvattu eri tahojen osalta Kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän vastainen työ Mäntsälässä -sivustolla. Eri yhteistyötahot on sijoitettu Poikkeamatilanteessa puuttumisen mallissa niihin luonnollisiin kohtiin, jolloin pääasiassa olisi viimeistään otettava yhteys yhteistyötahoon.

5.1.3 Kiusaaminen

5.1.3.1 Kiusaamisen määritelmä

Kiusaaminen on vihamielistä käytöstä, jolla aiheutetaan toistuvasti, systemaattisesti ja tahallaan toiselle pahaa mieltä, mutta se ei täytä rikoksen tunnusmerkkejä. Se on tarkoituksellisesti toista vahingoittavaa, erotukseksi leikistä tai tasaveroisten tavanomaisesta nahistelusta. Kiusaamisessa ei

ole siis kyse konfliktista, riidasta, tappelusta tai väärinkäsityksestä. Kiusaamiseen kuuluu valta- tai voimasuhteiden epätasapaino eli se on vallan tai voiman väärinkäyttöä, jota vastaan kiusatun on vaikea puolustautua tai hän on puolustuskyvytön hyökkääjään nähden. Kiusaamisessa on usein kyse ryhmäilmiöstä. Kiusaamiselle on siis tyypillistä, että se tapahtuu yleensä ryhmässä ja perustuu ryhmän jäsenten keskinäisiin sosiaalisiin suhteisiin ja oppilaiden itse luomiin valta-asetelmiin. Kiusaaminen ei ole pelkästään kiusaajan ja kiusatun välinen tapahtuma. Sivusta katsojia tai hiljaisia hyväksyjä on usein kiusaamisen ympärillä. Heidän roolinsa kiusattavan tai kiusattavien puolustajana ja kiusaamisen tuomitsijoina on merkittävä.

Kiusaaminen voi olla suoraa tai epäsuoraa. Suora kiusaaminen kuten fyysinen kiusaaminen, on yleensä helpompaa tunnistaa. Epäsuora kiusaaminen kuten hiljainen kiusaaminen voi jäädä usein huomaamatta.

Kiusatuksi tuleminen on kokemus, joka on jokaisella erilainen. Kiusaamisesta kerrottaessa, se tulee aina ottaa vakavasti ja pyrkiä selvittämään.

Kiusaamisen vastaisen työn ydin on ennaltaehkäisevässä ja ennakoivassa työssä sekä sen tunnistamisessa, jotta siihen voidaan puuttua varhain. Kiusaamisesta kertovia tunnusmerkkejä voivat olla esimerkiksi porukasta ulos jääminen, yksinäisyys ja yhteisöllisyyden tunteen puute, lisääntyneet koulupoissaolot tai arvosanojen lasku. Kiusaamiseen johtavia tekijöitä ovat muun muassa:

- koulun huono työilmapiiri
- koulukiusaamisen näkymättömyys
- lapsen/nuoren erilaisuus
- ruumiillinen kuritus tai huomiotta jättäminen kotona
- lapsen/nuoren pitää saada purkaa paha olo johonkin toiseen ihmiseen
- kiusaaja on - tai on aikaisemmin ollut - itse koulukiusattu
- pätemisen tarve

Koulukiusaamisella tarkoitetaan sitä, että oppilas joutuu toistuvasti tai jatkuvasti saman tai muiden luokkien oppilaiden kiusaamisen kohteeksi koulun toimintaympäristössä. Tyypillisesti tytöt ja pojat kiusaavat eri tavoin. Pojille ovat tyypillisiä aggressiivisen käyttäytymisen suorat, fyysiset ja verbaaliset taktiikat, kun taas tytöille luonteenomaisempaa on manipulatiivinen, epäsuora aggressiivisuus.

5.1.3.3 Kiusaamisen muodot

Hiljainen kiusaaminen (teasing) on epäsuoran kiusaamisen muoto. Se on tavallinen kiusaamisen muoto, jota on usein vaikea havaita. Hiljaista kiusaamista voi olla esimerkiksi:

- katseen välttäminen
- tuijottaminen
- merkitsevien silmäysten vaihtaminen jonkun kanssa
- ilmeily
- huokailu
- vaikeneminen
- selän kääntäminen
- toisen puhuttelun väistäminen
- toisen kohteleva, kuin hän olisi ilmaa
- virtuaalisyhteisöstä tai hauskojen sähköpostien jakelulistalta sulkeminen

Hiljaisen kiusaamisen uhrit eivät pidä melua itsestään ja kertovat harvoin, mitä joutuvat kokemaan. Hiljainen kiusaaminen on tutkitusti yleisempää tyttöjen keskuudessa. Jos hiljaiseen kiusaamiseen ei päästä puuttumaan ajoissa, johtaa se usein kiusaamisen pitkittymiseen ja pahenemiseen.

Sanallinen kiusaaminen eli esimerkiksi haukkuminen on yleensä helpompi huomata kuin hiljainen kiusaaminen. Se on kiusaamisen yleisin muoto kaikkien oppilaiden ja opiskelijoiden keskuudessa, kaikilla koulutusasteilla. Sanallista kiusaamista voi olla puheen tai viestien kautta esimerkiksi:

- kuiskuttelu
- juorujen levittäminen
- ahdistelu
- pilkkaaminen
- huomauttelua kampauksesta tai vaatteesta
- uhrin sanomisten tai tekemisten jatkuvaa kommentoimista
- kikattelua
- pilkkanaurua tai pilantekoa
- lappujen lähettelemistä
- lokeroiden töhrimistä
- nimettömien puheluiden soittamista
- Viestien lähettämistä myös sosiaalisen median kanavissa, puhelinsoittoja, sopimattomien kuvien ja kuvamanipulaatioiden lähettämistä

Netti- ja somekiusaaminen on kasvanut räjähdysmäisesti. Netissä tai somessa tapahtuvaan kiusaamiseen on hankala puuttua etenkin koulun toimesta. Kiusaaminen on kuitenkin otettava vakavasti ja pyrittävä selvittämään sen tullessa ilmi. Nuoret kokevat, että kiusaaminen netissä tai somessa voi olla jopa pahempaa kuin fyysisessä elämässä. Netti- ja somekiusaamisen muotoja ovat esimerkiksi:

- pilkkaavien, uhkailevien tai järkyttävien viestien lähettäminen (usein nimettömänä tai väärällä nimellä)
- nettipäiväkirjojen sisältöjen lainaaminen ja levittäminen
- netissä olevien valokuvien (esim. kuvagallerioiden profiileista) muokkaaminen ja levittäminen
- kiusattavasta luodut kiusasivut
- kiusattavan nimellä tai nimimerkillä sopimattomasti esiintyminen verkkoyhteisöissä

Fyysisen kiusaamisen tilanne on helpointa havaita. Sen voi huomata ulkoisista merkeistä kuten revenneistä vaatteista, mustelmista jne. Tärkeää on erottaa fyysinen kiusaaminen ja tasavertainen konflikti toisistaan. Myös fyysisen kiusaamisen ja väkivallan ero tulee tunnistaa, jotta tilanteeseen puuttumisen ja sen lopettamisen lisäksi jälkitoimet vastaavat teon vakavuutta.

Fyysistä kiusaamista voi olla esimerkiksi:

- lyöminen
- potkiminen
- töniminen
 - nipistely
 - esineillä tai lumipalloilla heittäminen
 - toisen housujen alas vetäminen julkisella paikalla
 - ”sattumalta” tönäiseminen
 - tiellä seisominen
- oven kiinni lyöminen nenän edestä tahallaan
- toisen tavaroita voidaan kätkeä tai hänen koululaukkuaan heitellä luokassa
- uhkailu
- kiristys
- muista/porukasta eristäminen
- pelottelu

Kiusaaminen voidaan naamioida leikiksi tai urheiluksi. Fyysinen kiusaaminenkin voidaan tehdä niin, ettei sitä juuri huomata. Etenkin fyysisessä kiusaamisessa on tärkeää tunnistaa, että joissain tilanteissa se voi täyttää rikoksen tunnusmerkit. Tällöin tulee toimia Mäntsälän opetuspalveluiden ja poliisin lainvastaisiin tekoihin puuttumisen mallin mukaisesti (2024). Tämä malli löytyy henkilöstön

turvallisuuskansiosta Kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän vastainen työ Mäntsälässä -sivustolta. Tärkeää on tarkastella muun muassa mikä on normaalia lasten/oppilaiden pelaamista, leikkiä tai konfliktia? Mikä on lapsen ikä ja kehitystaso? Mikä on tekijän mahdollisuus ymmärtää tekonsa seuraus ja vaikuttaako siihen esimerkiksi jokin ominaisuus tai vamma?

Kaikki tilanteet, kuten **konfliktitilanteet eivät ole kiusaamista**. Kiusaamisesta ei ole kysymys silloin, kun kaksi tasaväkiä oppilasta riitelee tai tappelee keskenään. Kiusaamista eivät myöskään ole satunnaiset, milloin keneenkään kohdistuvat hyökkäykset tai huutelut taikka leikistä alkava tasaveroisten tavanomainen nahistelun. Tällöin puhutaan usein konfliktista, epäasiallisesta käytöksestä tai määritelmien täytyessä väkivaltatilanteesta.

5.1.3.6 Kodin ja koulun välinen yhteistyö

Kodin ja koulun välinen yhteistyö on kiusaamisen ennaltaehkäisemisen lisäksi kiusaamistapauksissa ehdottoman tärkeää. Kotien, vanhempien ja koulun tulisi yhteistoimin pyrkiä ratkaisemaan mahdolliset kiusaamistapaukset. Osapuolia on tärkeää kuulla erikseen, jotta on mahdollista muodostaa kuva siitä, mitä todellisuudessa on tapahtunut.

Vanhemmat voivat ehkäistä koulukiusaamista erilaisin toimin. He voivat keskustella kiusaamisesta lapsensa kanssa, vaikka asia ei koskettaisikaan heidän perhettänsä juuri sillä hetkellä. Keskustella voi muun muassa siitä, että kiusaaminen on aina väärin, pohtimalla miltä kiusatusta tuntuu, kertomalla, että kiusaamista havaittaessa tai kokeissa siitä on aina tärkeää kertoa aikuiselle ja kyselemällä lapsen kaverisuhteista ja -piireistä. Kiusaamista voi ehkäistä preventiivisesti keskustelemalla paitsi lasten kanssa koulussa myös vanhempien kanssa esimerkiksi vanhempainilloissa kiusaamisesta ja sen seurauksista. Tätä tukemaan on luotu sekä henkilöstölle että oppilaille ja huoltajille Kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän vastainen työ Mäntsälässä -sivusto.

Tärkeää on, että kaikki lasten ja nuorten ympärillä olevat aikuiset luovat turvallisen ilmapiirin, missä nähdystä tai koetusta kiusaamisesta voi kertoa aikuiselle.

5.1.4 Väkivalta

Väkivalta on maailman terveysjärjestön WHO:n käyttämän määritelmän mukaan fyysisen voiman tai vallan tahallista käyttöä tai sillä uhkaamista, joka kohdistuu ihmiseen itseensä, toiseen ihmiseen, ihmisryhmään tai yhteisöön. Väkivalta johtaa tai voi hyvin todennäköisesti johtaa fyysisen tai psyykkisen vamman syntymiseen, kehityksen häiriytymiseen tai perustarpeiden tyydyttämättä jäämiseen tai kuolemaan.

Henkinen väkivalta voi olla esimerkiksi eristämistä, vähättelyä, aliarvioimista, nimittelyä, yllyttämistä itsemurhaan sekä toisen halventaminen. Mainitut teot voivat vaarantaa lapsen ja nuoren kasvun ja kehityksen.

Väkivaltaan on syytä puuttua viipymättä. Väkivallan sietäminen tai piilottelu ei ole sallittua, väkivaltaan suhtaudutaan koulu yhteisössä vakavasti-

Kriisisuunnitelmassa ohjeistetaan tiedottamisesta kriisitilanteesta, onnettomuuksista koululla sekä kuolemantapauksista.

5.1.4.1 Väkivallan ennaltaehkäisy

Koulussa tehdään kaikille kyllin selkeästi selväksi, ettei yhteisössä hyväksytä väkivaltaa missään muodossa. Yhteisössä järjestyssäännöt ja erilliset sopimukset tukevat ymmärrystä siitä mikä on ei-toivottua käytöstä ja mikä rakentaa yhteisöllistä hyvinvointia ja turvallisuutta yksilön tasolla.

Väkivallan ennaltaehkäisyä on etenkin systemaattinen ja suunnitelmallinen puuttuminen kaikkiin tietoon tulleisiin konflikti- kiusaamis- ja häirintätilanteisiin ja tapauksiin. Näin pyritään välttämään tilanteiden pahenemista väkivalta-tilanteeksi sekä koston kierteiksi. Koulussa opiskellaan ohjatusti ja valvotusti, mutta samalla kasvatetaan vastuuntuntoiseen käyttäytymiseen niin, että väkivaltaa ei tapahdu myöskään silloin, kun aikuinen ei ole välittömässä läheisyydessä.

5.1.4.2 Oppilaaseen kohdistunut väkivalta

Väkivaltaan puututaan välittömästi aikuisen toimesta Poikkeamatilanteeseen puuttumisen mallin mukaisesti. Viranomaisyhteistyötä ja tarvittavat ilmoitukset tehdään. Tarpeelliset todisteet kerätään. Jälkihoito ja jatkotoimenpiteet varmistetaan.

Jos väkivallan tekijänä on aikuinen, kysymyksessä on aina rikos ja sitä selvittää poliisi.

5.1.4.4 Koulun aikuiseen kohdistunut väkivalta

Väkivaltaan puututaan aina ja ensisijaisesti pyritään rauhoittamaan tilanne. Paikalle kutsutaan aina viipymättä toinen aikuinen.

- Jos tilanne ei rauhoitu koulun keinoin, paikalle kutsutaan poliisi. Toimenpiteessä huomioidaan lapsen ikä ja kehitystaso.
- Tapahtuneesta ilmoitetaan viipymättä rehtorille. Rehtori (tai opettaja) päättää jatkotoimenpiteistä (lastensuojeluilmoitus, rikosilmoitus) ja kurinpitotoimista (jälki-istunto, kirjallinen varoitus, määräaikainen erottaminen). Rehtori voi evätä turvallisuutta vaarantavan oppilaan opetukseen osallistumisen jäljellä olevan koulupäivän ajaksi sekä tarvittaessa seuraavaksi päiväksi.
- Uhri ohjataan työterveyshuoltoon tai lääkärille.
- Jos tekijä on oppilas, huoltajiin ollaan heti yhteydessä. Toimenpiteessä huomioidaan lapsen ikä ja kehitystaso.
- Paikalla ollut aikuinen tai rehtori tekee turvallisuusilmoituksen (läheltä piti/poikkeailmoitus).
- Tarvittaessa rehtori järjestää neuvottelun (uhri, tekijä, huoltajat, opiskeluhoollon henkilöstö).
- Tarvittaessa tekijä ohjataan yksilökohtaiseen opiskeluhooltoon.

5.1.4.5 Koulun aikuisen nimittely, solvaava puhe tai väkivallalla uhkailu

Koulun aikuiseen kohdistuneeseen nimittelyyn, solvaavaan puheeseen tai väkivallalla uhkailuun puututaan aina.

- Jos tekijä on oppilas, puheista ilmoitetaan huoltajalle.
- Tapauskohtaisesti on harkittava, onko kysymyksessä kunnianloukkaus (rikoslaki). Siinä tapauksessa asianomainen voi tehdä asiasta tutkintapyyntöä poliisille.
- Laittoman uhkauksen seurauksena kohde saattaa tuntea turvallisuutensa olevan uhattu. Jos opettajaa uhataan ja hänellä on perusteltu syy pelkoonsa, hän voi tehdä asiasta tutkintapyyntöä poliisille.
- Rehtori, uhri tai paikalla ollut aikuinen tekee turvallisuusilmoituksen (läheltä piti/poikkeailmoitus)
- Jos tilanteesta tehdään tutkintapyyntö, rehtori on yhteydessä oppilaan huoltajaan, jos tekijä on oppilas.
- Tarvittaessa tekijä (oppilas) ohjataan yksilökohtaiseen opiskeluhooltoon.
- Tarvittaessa mm. työsuojelu ja/tai työterveys antavat ammattiapua.

5.1.5 Häirintä

Häirintä on tasa-arvolaisissa kiellettyä syrjintää (tasa-arvolaki 7§). Sukupuoleen, sukupuoliseen suuntautumiseen, sukupuolen ilmaisuun sekä seksuaaliseen häirintään tulee puuttua heti sitä havaitessa Poikkeamatilanteeseen puuttumisen mallin mukaisesti. Häirinnälle on tyypillistä sen toistuvuus (voi olla myös yksittäinen teko). Yhdenvertaisuuslaki kieltää häirinnän yhdenvertaisuuslain mukaisten syrjintäperusteiden, kuten alkuperän, seksuaalisen suuntautumisen, kielen, uskonnon, vammaisuuden tai terveydentilan, perusteella.

Sukupuoleen, sukupuoliseen suuntautumiseen ja sukupuolen ilmaisuun kohdistuva häirintä ...

Seksuaalisessa häirinnässä on kysymys lapsen tai nuoren altistamisesta ikään kuulumattomalle seksuaalisuudelle, joka loukkaa hänen psyykkistä tai fyysistä koskemattomuuttaan. Sillä tarkoitetaan sanallista, sanatonta tai fyysistä, luonteeltaan seksuaalista ei-toivottua käytöstä. Vakavimmillaan se voi muuttua seksuaaliväkivallaksi ja rikolliseksi teoksi.

Häirintä voi johtaa tai olla myös seksuaalista ahdistelua. Seksuaalinen ahdistelu on seksuaaliväkivaltaa ja näin rikos (rikoslaki luku 20).

Käsitys fyysisen vuorovaikutuksen muodoista ja sopivista rajoista on kulttuuri- ja yksilökohtaista. Fyysinen läheisyys voi ilmentää välittämistä ja huolenpitoa, lohduttaa ja luoda turvallisuudentunnetta. Moneen oppiaineeseen kuuluu, että opettaja tai opiskelija voivat koskettaa toista opiskelijaa. Olennaista on, että fyysinen kosketus ei seksuaalisoidu eikä sitä koeta kiusallisen, pakottavana tai epämiellyttävänä.

5.1.5.1 Häirinnän ennaltaehkäisy ja siihen puuttuminen

Opetustilanteet. Opettaja

- Luo turvallisen ja rauhallisen ilmapiirin sekä huolehtii mm. tunne- ja vuorovaikutustaitojen harjaannuttamisesta.
- Toteuttaa sukupuolitietoista opetusta.
- Seksuaalisen häirinnän ehkäiseminen aihealueena sisältyy laaja-alaiseen osaamiseen (erityisesti itsestä huolehtiminen ja arjen taidot, kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu sekä monilukutaito). Monilukutaitoon liittyen erityisesti kulttuurinen lukutaito auttaa tulkitsemaan eri kulttuurien eroja suhtautumisessa seksuaalisuuteen ja henkilökohtaiseen tilaan, jolloin mahdollisia ongelmia voidaan ennaltaehkäistä valistustyöllä.
- Monien oppiaineiden tavoitteisiin ja sisältöihin (kuten terveystiedon, liikunnan, yhteiskuntaopin, äidinkielen ja kirjallisuuden sekä katsomusaineiden).

5.1.6 Oikeus luovuttaa ja saada tietoja

Perusopetuksessa ja lukiossa opiskelijan opiskeluhoultotyöhön osallistuvilla on salassapidon estämättä oikeus saada toisiltaan ja luovuttaa toisilleen sekä opiskelijan opettajalle, rehtorille ja tämän opetuksesta vastaavalle viranomaiselle opiskelijan opetuksen asianmukaisen järjestämisen edellyttämät välttämättömät tiedot.

Seksuaalista häirintää koskeva tieto edellyttää useimmiten tiedon välittämistä. Arvion siitä, onko seksuaalista häirintää koskeva tieto opetuksen asianmukaisen järjestämisen tai turvallisuuden varmistamisen kannalta välttämätön, tekee se, jonka hallussa tieto on.

Alle 18-vuotiaaseen opiskelijaan kohdistunut seksuaalirikosepäily ilmoitetaan poliisille ja lastensuojeluun.

Epäselvissä tilanteissa voi konsultoida ilman nimiä poliisia ja lastensuojelua ja kysyä neuvoa tilanteeseen.

Perusopetuksessa rehtorin ja opettajan tietoon tulleesta koulussa tai koulumatkalla tapahtuneesta häirinnästä, kiusaamisesta tai väkivallasta ilmoitetaan niihin syyllistyneen ja niiden kohteena olevan oppilaan huoltajalle tai muulle lailliselle edustajalle.

5.1.6.1 Nimetön ilmoittaminen?

Seksuaalisen häirinnän selvittämisen kannalta nimetön ilmoitus ei ole hyvä lähtökohta. Tilanteeseen puuttuminen tehokkaasti edellyttää asian selvittämistä osapuolten kesken, jota nimetön ilmoitus ei aina mahdollista.

Jos oppilaitoksen kyselyissä tai kurssipalautteissa tulee esiin nimettömiä ilmoituksia koskien seksuaalista häirintää, tulee oppilaitoksessa kuitenkin selvittää käytettävissä olevin keinoin tilannetta. Opiskelijoille on hyvä selventää, että oppilaitoksen keinot ryhtyä toimenpiteisiin nimettömien ilmoitusten johdosta, ovat rajalliset.

Puuttuminen, jos seksuaalisesta häirinnästä epäillään oppilaitoksen henkilöstöön kuuluvaa:

- tapahtumankulku selvitetään, kaikkia osapuolia kuullaan ja arvioidaan, onko häirintää tapahtunut sekä päätetään toimenpiteistä ja seurannasta
- jos häirintä on vakavaa tai jos lievempi häirintä jatkuu selvittelyn jälkeen, tehdään tarvittavat palvelussuhdetta koskevat päätökset (varoitusta ja viime kädessä palvelussuhteen päättäminen)

Puuttuminen Poikkeamatilanteeseen puuttumisen mallin mukaisesti, jos seksuaalisesta häirinnästä epäillään oppilaitoksen opiskelijaa.